

PAPANEK GÁBOR*

Nemzetgazdasági és regionális versenyképesség Magyarországon National and Regional Competitiveness in Hungary

In the paper I will present the results of two recent research projects.

In the first part I will show an international comparison of the factors that influence the competitiveness of the Hungarian economy. The data source of the work is the World Competitiveness Yearbook 2006 database, published by the Institute for Management Development (IMD), Switzerland. The starting concept of the mathematical-statistical analysis is that the most important composite index of national competitiveness is the GDP per capita. Explanations for changes in the per capita GDP can be shown from two directions.

1. First, we have to study the volume of work by the nations needed to attain their per capita GDP level (i.e. the number of **working hours per capita** and the influencing factors).
2. Second, we have to examine the value added per working hour in the economies analysed (i.e. the **productivity** and its influencing factors, first of all the effects of R&D and innovation on the national performance).

In the second part I will review the competitiveness of Hungarian regions with the help of statistics from the Eurostat's Regional Yearbook. I would like to show the regional differences behind the general competitiveness of the Hungarian economy presented by the previous analysis. The main goal of my study is to stress the differences in the working hours per capita and the willingness to innovate.

The paper will be finished by conclusions on the regional development plans.

Az előadásban két közelmúltbeli vizsgálat eredményeit mutatom be. Elsőként a magyar nemzetgazdaság versenyképességére hatást gyakorló tényezők **nemzetközi** összehasonlításáról számolok be. Majd a magyar **régiók** versenyképességét jellemző néhány információt ismertetek.

A vizsgálatokról

A bemutatásra kerülő nemzetközi összehasonlítás során azon gazdasági tényezők (faktorok) áttekintésére törekedtünk, amelyek leginkább befolyásolják a nemzetgaz-

---

* *Papanek Gábor DSc.*, egyetemi tanár, Eszterházy Károly Főiskola, Gazdaságtudományi Intézet.

daságok „versenyképességének” a jellemzésére gyakran használt GDP mutatók színvonalát. A matematikai-statisztikai módszerekre alapozott kutatás¹ információbázisát a svájci IMD (Institute for Management Development) által kiadott World Competitiveness Yearbook 2006 adatsorai adták. A vizsgálatot 39 ország mintegy 100–100 mutatójára (azaz közel 4000 adatra) terjesztettük ki. Az országok „mintájába” a fejlett világ egyes kisebb és nagyobb országait, Európa, kiemelten Közép-Európa közepesen fejlett gazdaságait, és a világ néhány nagy fejlődő országát soroltuk. Elsőként a GDP alakulásával szorosan összefüggő mutatókat határoztuk meg korreláció-számítás révén. Majd az erősebben korreláló mutatók körében faktoranalízist készítettünk. Mivel a változók alakulásáról nem állt rendelkezésre hosszú idősor, ezért a dinamikus vizsgálat helyett keresztmetszeti elemzést végeztünk (azaz a különböző mutatók kapcsolatát egy időpontban, azok változását figyelmen kívül hagyva tanulmányoztuk). A számítások során a főkomponensek módszerét használtuk, a főkomponensek rotálásánál a varimax módszert alkalmaztuk. Megvizsgáltuk azt is, hogy az egyes faktorok tekintetében a négy ország csoport milyen mértékben különbözik egymástól – s (F-statisztikával ellenőrizve) megállapítottuk, hogy a kategóriaképzés a kapott faktorok esetében szignifikáns.²

A magyar régiók elemzése a hazai térségek teljesítményeiről rendelkezésre álló részletesebb információkon alapul.

A nemzetgazdaság versenyképességét meghatározó tényezők

A verseny, a versenyképesség a közgazdasági szakirodalom hagyományos témája.

A *vállalati* siker legfontosabb jelzőszámának a klasszikus szerzők általában a profitot (de olykor a cash.-flow-t, vagy például *Rappaport* a „tulajdonosi érték” növekedését stb.) ítélik. Elterjedt nézet azonban az is, hogy hosszú időtávon a versenyképesség (az erős piaci pozíciók megszerzésének, valamint megőrzésének – a „túlélésnek” – a képessége) az igazi siker kritérium.

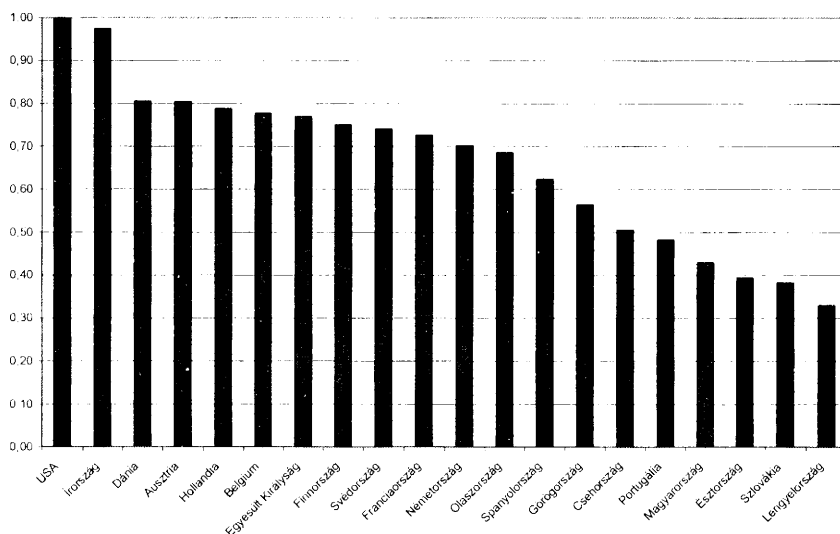
M. Porter [1998] a *nemzetgazdaságok* „versenyképességéről” is ír. Újszerű, de mára széles körben elfogadott nézetei szerint a nemzetgazdaságok fő törekvése („*célja*”), illetve feladata a mind magasabb fejlettség elérése, illetve a minél gyorsabb fejlődés, s a nemzetgazdasági „versenyképesség” (előrehaladás) fő mérőszáma a **GDP/fő**, illetve ennek növekedési üteme. Az előállított összes hozzáadott értéket összegző e mutató elfogadásával a vállalati profitról szélesebb körre terjeszti ki a gazdasági eredmények fogalmát, ide sorolj a kifizetett béreket és adókat is.

Ismertetni kívánt első vizsgálatunknak a vázoltakra épülő kiinduló koncepciója szintén az volt, hogy a nemzetgazdaságok versenyképességének legfontosabb

¹ Az előadás első része a *Borsi–Papanek–Viszt–Tomba* [2006] tanulmány egyes megállapításait ismerteti.

² A módszerek részleteit lásd az SPSS Base 8.0 Applications Guide (SPSS Inc. Chicago. 1998) kézikönyvben.

aggregált mutatója az egy főre jutó GDP. S azonnal rögzíthettük, hogy e téren – amint ez ismert, s a vizsgált országok többségének az információit feltüntető 1. ábrából kiolvasható – a magyar gazdaság teljesítménye nem különösebben jó.

Forrás: IMD Competitiveness Yearbook, 2006

1. ábra: Az egy főre jutó GDP, vásárlóerő paritáson³, 2005 (USA=100%)

Az ábra is kimutatja, hogy a magyar gazdaság – ma is, mint évszázadok óta mindig – **kettős** (sőt, számos térségében hármas) **lemaradás** problémáival küzd. (1) Amint erre a Lisszaboni Program, s az ennek végrehajtását ellenőrző számos dokumentum rámutatott, az USA versenyképesebb, mint Európa. (2) A hazai gazdaság az európai piacokon is versenyképességi gondokkal küzd. Ezen túlmenően (3) a legtöbb magyar régió egy főre jutó GDP-je messze elmarad az ország átlagától is. Egyes keleti határ közeli térségeknek a teljesítménye az Unióban a legalacsonyabbak közé tartozik (EUROSTAT [2005]).

A nemzetgazdaságok fejlettségbeli különbségeinek a magyarázatát két nagy tárgykörre osztva vizsgáltuk:

- egyrészt áttekintettük az elért teljesítményhez felhasznált munkamennyiséget (célszerűen **az egy főre jutó munkaórák számát** és az e mutató alakulására ható tényezőket),
- másrészt részleteiben elemeztük az egy munkaóra alatt létrehozott hozzáadott érték nagyságát (a „**termelékenység**”).

³ Hivatalos valutaárfolyamon számolva lemaradásunk a fentieknél is nagyobb.

Az említett tényezők, illetve az egy főre jutó GDP alakulása közti összefüggéseket az elvégzett korreláció-számítások, illetve az ezek egyes eredményeit közlő 1. táblázat adatai is szorosaknak, esetenként igen szorosaknak mutatják. Arra utalnak továbbá, hogy a fejlett országok kedvező GDP színvonala alapvetően a magas termelékenység nyomán alakul ki (s ez gyakran még arra is módot nyújt, hogy a ledolgozott órák számát a fejlődők körében megszokottnál alacsonyabbra szorítsák le).

1. táblázat: A GDP, illetve fő hatótényezői közti korreláció együtthatói

	GDP/fő	Ledolgozott órák száma	1 órára jutó GDP
GDP/fő	1	-0,64	0,96
1 fő által 1 év alatt ledolgozott órák száma		1	-0,70
1 órára jutó GDP			1

A faktor-analízis felhasználásával készített részletesebb elemzés mind a munka-órák, mind a termelékenység terén az elért színvonal számos hatótényezőjét is feltárta. A számítások (többé-kevésbé az elmélettel összhangban⁴) ezeknek **három nagy csoportját** különítették el.

a. Munkaerő-piaci gondjaink

A nemzetgazdasági teljesítmények, illetve az elvégzett munka mennyisége közti összefüggést a közgazdaságtan klasszikusai is ismerték már. Nem meglepő tehát, hogy egyes USA szerzők szerint az európai – s ennek részeként a magyar – versenyképességi gondok fontos oka, hogy **kevesebbet dolgozunk**, mint versenytársaink.

Vizsgálataink csak részben igazolták azonban ezen amerikai „vádakat”. Egyes adatok (például az 1. táblázat szerinti negatív korreláció számai is) arra mutattak ugyanis, hogy a foglalkoztatottak éves teljesített munkaóráinak a száma a fejlődő államok többségében magasabb – s Európában is csak néhány fejlett országokban alacsonyabb – mint az USA-ban. További adatok kétségtelenül azt tanúsították viszont, hogy a foglalkoztatottnak a munkaképes korú népességen belüli hányada – s a népesség **aktivitási rátája**⁵ (munkavállalási hajlandósága) – lényegesen elmarad a versenytársainknál szokásostól. A 2. táblázat szerint különösen, elfogadhatatlanul alacsony a fiatalok és az 55 éven felüliek részvétele a (szolgáltatásokat is magában foglaló) termelésben.

⁴ Amint ez ismeretes, a (neo-) klasszikus szerzők szerint a nemzetgazdaságok növekedésének fő tényezői a munka, a tőke és az innováció – s ezek közül kettőt számításaink is fontosnak mutattak. Az institucionalisták pedig (miként ezt például *Hodgson* [2003] kiemeli), az intézményi tényezők jelentőségére is rég rámutattak.

⁵ A foglalkoztatottak, plusz a munkanélküliek száma, osztva a munkaképes korosztályok összes létszámával.

2. táblázat: Az aktivitása ráta (%) korcsoportok és nemek szerint, 2004

	Férfiak			Nők		
	15–24	25–54	55–64	15–24	25–54	55–64
USA	63,6	90,5	68,7	58,7	75,3	56,3
EU-15	51,8	92,4	55,2	44,4	75,5	34,5
Magyarország	26,3	80,5	36,4	24,3	71,0	25,8
Cseh Köztársaság	40,0	94,6	60,1	31,5	80,9	31,3
Lengyelország	37,7	88,0	41,3	29,9	76,4	23,3
Szlovákia	43,1	93,7	51,9	35,6	84,0	14,8

Forrás: OECD Employment Outlook, 2005

A faktor-analízis eredményei szerint a **munkaerőpiac** egyes intézményi jellemzői szintén jelentős hatást gyakorolnak azonban a teljesítményekre. E jellemzőket a 3. táblázat sorolja fel.

3. táblázat: A munkaerő-piaci faktor változói

Befolyásoló tényezők	Korreláció a faktoral
Munkatársi viszonyok	0,92
Dolgozói motivációk	0,91
Munkaerő-piaci szabályozás	0,77
Munkanélküliség	-0,69
Aktivitás	0,63

A rendelkezésünkre álló információk szerint a fejlett országokban a kedvező munkatársi (így főnök-beosztotti) viszonyok és dolgozói motivációk, illetve a korszerű munkaerő-piaci szabályozás kedvező, a fejletlenekben viszont mindezek hiánya kedvezőtlen hatást gyakorol a versenyképességre. Egyes hazai munkaerő-piaci bajok igen jellemző magyarázata például, hogy a kutatások szerint az USA-ban a legsikeresebb vállalatok vezetői szerények, az elért eredményeket jelentős részben munkatársaiknak tulajdonítják (*Collins* [2005]) – a megkérdezett magyar vezetők azonban többnyire kétségbe vonják e megfigyelés helyességét (*Tököli* [2005]). A vezetői szerep kétféle felfogásmódja bizonyára jelentős különbségeket eredményez ugyanis mind a munkahelyi légkörben és a dolgozói motivációk terén, mind az ezek által is befolyásolt nemzetgazdasági teljesítményekben.

b. A gyenge innovációs készség

Az innovációnak számos definíciója ismert. Az Európai Unió általánosan elfogadott friss meghatározása szerint: „Az innováció a tudás alkalmazásának folyamata, a termékeknek és szolgáltatásoknak, valamint ezek piacainak megújítása és növelése, új eljárások alkalmazása a termelésben, az elosztásban és a piaci munkában, a menedzsmentben, a szervezetekben és a munkafeltételekben, a munkaerő szakmai ismereteinek bővítése és megújítása.” (EC [2004]).

A Lisszaboni Program az Unió versenyképességének javítása érdekében első sorban a kutatás-fejlesztést, s kiemelten az innovációk terjedésének a gyorsítását, a „tudomány” és a „gyakorlat” közti kapcsolatok erősítését szorgalmazta. A feladat kijelölés Magyarország számára is irányadó, mivel a két szféra közt a magyar gazdaságban szintén mély, az EU-ban kialakultnál is mélyebb „szakadék” alakult ki. Semmi nem gátolja ugyan a technológia transzfert, több tudományterületen vannak nemzetközileg elismert magyar kutatóintézetek, s az elmúlt évtizedben számos külföldi tulajdonba került hazai vállalatnál jelentős korszerűsítéseket is megvalósítottak. A nemzeti tulajdonban maradtak szférájában azonban az innováció nem csak az USA-ban, vagy Japánban, hanem az Európában szokásosnál is ritkább.

A K+F számításaink szerint is hatást gyakorolhat a versenyképességre. A magas faktor-átlagok arra mutattak, hogy a színvonalas kutatás elsősorban a fejlett nagy országokban segíti, a tudományos eredmények vontatott alkalmazása viszont a fejletlenek körében (de hazánkban is) fékezi az előrehaladást.

Az analízis arra is rámutatott azonban, hogy a vállalatok **innovációs készsége** – és az ezt determináló gazdasági környezet – a nemzetgazdasági teljesítményeknek a K+F-nél is fontosabb meghatározói. A színvonalas innovációk különösen a fejlett kis országok GDP-je számára kedvezőek. A felzárkózók, illetve a fejletlenek körében viszont egyaránt nagyon hiányoznak. A további vizsgálódás a sikeres innováció számos fontos előfeltételére is utalt. Egyaránt nélkülözhetetlennek mutatta a vállalatvezetés innováció-barát jellegét, a felkészült (elcsábítható) szakember-állomány létét, a kutatóhelyek és a vállalatok közti szoros kapcsolatok kiépülését, az innovációs projektek finanszírozásának fejlett rendszerét stb.

A statisztikák szerint a jelzett szférákban meglevő hazai gondok jelentősen rontják a magyar gazdaság versenyképességét (4–5. táblázatok). Hiszen amint ezt a táblázatok mutatják, a magyar gazdaságban a K+F intézményekben elért számos eredmény nem kerül át a vállalati szférába, s a vállalatok jelentős hányada nem törekszik innovációra.

4. táblázat: Kutatási eredményeit adott módon továbbadó kutatóhelyek részaránya (%)

Tudás-átadás módja	Egyetemi	Akadémiai	Vállalati	Összesen
	kutatóhely			
Szabadalom, stb. értékesítés	17	18	57	20
Új termék, szolgáltatás értékesítése	12	14	57	17
Gép, berendezés értékesítése	6	14	36	11
Tanulmány az állami szférának	42	46	36	43
Tanulmány vállalatoknak	39	39	64	41
Tanulmány nemzetközi szervnek	19	29	14	21
Publikáció, konferencia-előadás	90	89	71	88
Oktatás	62	50	43	58

5. táblázat: Az innovációt bevezető vállalatok aránya (%)

Vállalatcsoport	EU		Magyarország	
	ipar	szolgáltatások	ipar	szolgáltatások
Kisvállalatok	40	36	26	15
Középvállalatok	63	54	33	24
Nagyvállalatok	80	69	47	39
Összesen	47	44	29	17

Forrás: Az Unió Community Innovation Survey felmérése

Az 1980-as években az innovációk terjedésének gyorsítására törekvő USA gazdaságpolitika elsősorban a szellemi tulajdonhoz fűződő jogok érvényesítési lehetőségeinek a bővítésére törekedett, s ez (ott) sikeres volt. A hazai gazdaságpolitika viszony (a szellemi tulajdon védelem kérdéseinek kis fontosságot tulajdonítva) legtöbbször – s kevés sikerrel – inkább a K+F intézmények pénzügyi segítségét irányozta elő a gazdasági versenyképesség javítására.

c. A vállalkozást gátló intézményi környezet

Végül az ismertetett számítások szerint erőteljes – az előzőknél is erőteljesebb – kapcsolatok vannak a nemzetgazdaságok termelékenysége, illetve egyes, a **gazdaságpolitikával** kapcsolatos „intézményi” tényezők között. A versenyképességet befolyásoló legfontosabb ilyen tényezők a **korruptió**, a szellemi tulajdonjogok érvényesítési lehetősége és az, hogy a vállalatok mennyiben törekszenek az etikus üzletvitelre. A felsoroltak kedvező alakulása különösen intenzíven emeli a fejlett kis országok versenyképességét, igen erősen fogja viszont vissza a fejlődők előrehaladását.

A magyar gazdaságban a korruptió mérete – a mértékadó nemzetközi vizsgálatok szerint – a fejlett országokban kialakultnál magasabb, de világméreteken „közepes” színvonalú. A legfrissebb kimutatásban országunk a 41 a 163 országra kiterjedő korruptió rangsorban (6. táblázat).

6. táblázat: A korruptió színvonala néhány országban, 2006.

Ország	Helyezés	CPI pontszám	Ország	Helyezés	CPI pontszám
Finnország	1	9,6	Magyarország	41	5,2
Izland			Olaszország	45	4,9
Új-Zéland			Cseh Köztárs.	46	4,8
Dánia	4	9,5	Szlovákia	49	4,7
Svédország	6	9,2	Görögország	54	4,4
Ausztria	11	8,6	Lengyelország	61	3,7
Németország	16	8,0	Horvátország	69	3,4
USA	20	7,3	Románia	84	3,1
Észtország	24	6,7	Ukrajna	99	2,8
Szlovénia	28	6,4	Oroszország	121	2,5
Botswana	37	5,6	Haiti	163	1,8

Forrás: a Transparency International 2006-os Korruptiók Érzékelési (CPI) indexe.
www.transparency.hu

A további kutatások meglehetősen kedvezőtlen magyar helyzetképet rögzítettek a további fent említett intézményi szférákban is. Megállapították ugyan, hogy a szellemi tulajdonra vonatkozó hazai jogszabályok többsége EU harmonizált, de számos nehézséget tártak fel e jogok érvényesítés terén (kevésnek találták például az e tárgykört illetően felkészült szakemberek számát a büntildőzésben és az igazság-szolgáltatásban). Megállapították továbbá, hogy a tisztességtelen verseny gazdaságunkban túlzottan széles körben okoz jelentős károkat (7. táblázat).

7. táblázat: Az üzleti partnerek jogsértése miatt adott mértékű veszteségeket szenvedő cégek részaránya (%)

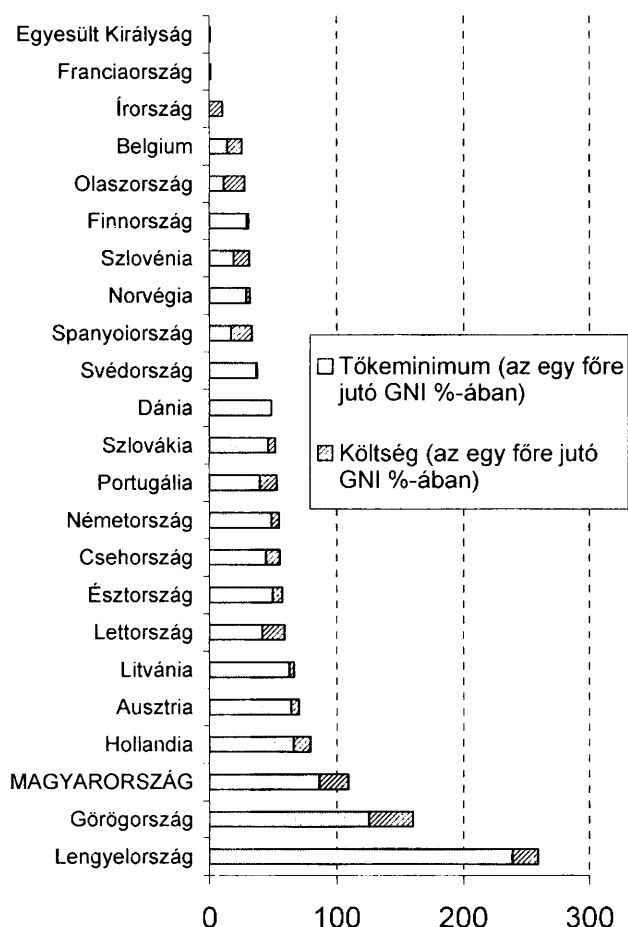
Tisztességtelen tevékenység formája	Az adott tevékenység kárai			Összesen
	eléri az éves költségek 1%-át	jelentősek	kicsik	
Cégbírósi, telekkönyvi bejegyzések megbízhatatlanságának kihasználása	2	8	11	21
Szellemi tulajdon bitorlás	1	3	6	10
Feketepiaci verseny	19	28	15	62
Beszállítók, alvállalkozók pontatlan, vagy nem teljesítése	6	19	35	60
Fizetési késedelmek, nem fizetés	19	34	28	81
Közintézmények gondatlan, hibás, korrupt ügyintézése	7	15	17	39
Egyéb	10	23	26	59

Forrás: a GK1 Rt. 1999 tavaszi felmérése

Vizsgálataink szerint a magyar gazdaság versenyképessége tekintetében kiemelt figyelmet érdemel a szabályozási környezet vállalkozási / innovációs kedvet visszafogó, a versenyképességet rontó jellege is. A tárgykört áttekintő világbanki elemzés szerint Magyarországon nemzetközi összehasonlításban egyaránt túlzottan sok utánjárást és adminisztrációs ráfordítást igényel ugyanis a vállalat-alapítás (2. ábra), a tőkéhez – kiemelten hitelhez – jutás, a munkaerő-foglalkoztatás, a tőke-átcsoportosítás és az üzleti élet számos további mindennapi tennivalója.⁶

⁶ Az adminisztratív terhek nem csekély része feleslegesnek, olykor nevetségesnek is tűnik. Érthetetlen például, miért kell cég-alapításkor az ügyvéd által ellenjegyzett alapítói okirat mellett több ezer forintos egységárú aláírási címpéldányt is a cégbíróságra beadni. Világviszonylatban is példátlan, hogy a vállalati számlakönyv vásárlóinak be kell mutatniuk a cégkivonatot. Aligha indokolható, ha hivatalos kiküldetés elszámolásakor az ügyet elintéző kiküldöttől nem csak vonatjegyet, hanem erről szóló, a MÁV-nál jelentős munkával kiállított külön számlát is igényelnek. Kétségre vonható, gazdaságos volt-e a részvénytársaságokat arra kényszeríteni, hogy – olykor sokmillió költséggel – nevüket egyetlen (Ny vagy Z) betűvel egészítsék ki stb.

Forrás: Borsi B. [2005] a World Bank „Doing Business in 2004” adatbázisa nyomán.

2. ábra: A cég-alapításhoz szükséges tőke és költség

Az elmondottak alapján úgy véljük, hogy a hazai nemzetgazdaság versenyképesség-növelésének legfontosabb tartalékait (ki nem használt lehetőségeit) az intézmény-fejlesztés területén kell keresnünk. S ezt annál is inkább hangsúlyoznunk kell, mert e gondok felszámolása olykor – ellentétben például az (egyébként ugyan-csak fontos) autópálya-építésekkel – nem igényelne különösebben sok tőkét sem.⁷

A magyar régiók versenyképességéről

A következőkben arra teszek kísérletet, hogy a regionális eltérésekre rávilágítva tárjam fel az előzőekben a nemzetgazdaságok versenyképességét meghatározó ténye-

⁷ Részletesebben lásd például: Papanek [2006].

zőkről felvázolt kép egyes hazai sajátosságait. Kiindulásként azonnal emlékeztetek rá, hogy a legtöbb hazai régió versenyképessége a világpiacon is, s az importtal szemben a hazai piacon is gyenge – hiszen egy főre jutó GDP-jük nemzetközi összehasonlításban igen alacsony, sőt, két régiókn is az EU legszerényebb teljesítményt nyújtó tíz térsége közt szerepel (8. táblázat).

8. táblázat: Az egy főre jutó GDP az EU egyes régióiban
(2002-es PPP, EU25= 100)

Rangszt.	Régió	GDP/fő	Rangszt.	Régió	GDP/fő
1	Belső London (UK)	315	246	Vychodne Slovensko (SK)	39
2	Brüsszel (BE)	234	247	Észak-Alföld (HU)	38
3	Luxemburg (LU)	213	248	Opolskie (PL)	37
4	Hamburg (DE)	188	249	Észak-Magyarorszt. (HU)	37
5	Ile de France (FR)	176	250	Swietokrzyskie (PL)	36
6	Bécs (AT)	174	251	Podlaskie (PL)	35
7	Berkshire et al. (UK)	162	252	Warminsko-Mazurskie PL	34
8	Provincia Bolzano (IT)	160	253	Podkarpackie (PL)	33
9	Stockholm (SE)	158	254	Lubelskie (PL)	32

Forrás: Eurostat: News Release 2005. No. 13. www.epp.eurostat.cec.eu.int/2-25012005-eu-ap.pdf.

A gyenge regionális versenyképességet magyarázó okok bemutatására, illetve elhárításuk alapvető térség-politikai tennivalóinak az ismertetésére az előzőkben adott csoportosítás rendjében kerítünk sort. Elsőként a 9. táblázatnak a magyar régiók igen jelentős különbségeit tükröző adatait idézzük.

9. táblázat: Régióink néhány gazdasági jellemzője

Jellemzők*	Nyugat-	Közép-	Dél-	Közép-	Észak-	Észak-	Dél-	Együtt
	Dunántúl			Magyarország		Alföld		
Népesség, 1000 fő	1.000	1.112	979	2.839	1.271	1.541	1.354	10.196
Egy főre jutó GDP, eFt	1.955	1.679	1.301	2,927	1.162	1.187	1.236	1.817
Munkanélküliségi ráta,%	4,9	5,7	7,2	4,9	9,5	7,5	6,5	6,3
Egy lakosra jutó külföldi tőke, 1000 Ft	1.026	773	160	1.911	374	281	149	861
Ipari hozzáadott érték súlya,%	37	38	24	18	33	26	24	25
K+F számított létszáma, fő	897	1.248	1.084	15.119	956	1.894	2.113	23.311

* A népesség számok és a munkanélküliségi adatok 2005 I. 1-jére, a külföldi tőke adatok 2004-re, az egy főre jutó GDP adatok 2003-ra vonatkoznak. Forrásuk: Magyar Statisztikai Évkönyv 2004. KSH. 2005. Az ipari hozzáadott érték adatok 2002-esek, a K+F létszám adatok 2004-esek. Forrásuk: Területi Statisztikai Évkönyv 2003. KSH. 2004.

A táblázat munkanélküliségi adataiból is kiolvasható, hogy az **alacsony foglalkoztatás** kiemelkedően súlyos gond az észak-magyarországi, az alföldi és a déldunántúli régiókban. A problémák sokban az e térségekben koncentrált képzettség nélküli munkaerő-kínálatra visszavezethetők, s e rétegek célzott oktatása nélkül fel se számolhatók.

A **gyenge vállalkozási és innovációs készség** az ország valamennyi (a központi régió kivételével vett) térségére jellemző. A helyzet módosításához a gazdasági stabilitás és bizalom helyreállítása, a potenciális vállalkozók és a kkv-k üzleti törekvéseinek támogatása stb. egyaránt nélkülözhetetlen.

Végül igen változatos feladatok vázolhatók az **üzleti környezet** térségfejlesztési tennivalói kapcsán. A kérdéskörben a hagyományos felvetés a központi régió már említett túlsúlyának a bírálata. Véleményem szerint azonban a valós probléma inkább a hat további – nemzetközi összehasonlításban viszonylag kis – régió tisztázatlan gazdasági szerepe.

Az USA-ban a régiók oly módon kerültek kijelölésre, hogy bizonyos szempontokból homogén – így a munkahelyek vonzáskörzetei által lehatárolt – térségeket alkossanak, ahol az ott működő gazdasági egységek között is viszonylag szorosak a kapcsolatok. Végül 172 (jelentősen különböző méretű) régiót határoztak meg. Közülük egyesek valamely állam fővárosának vonzáskörzetét fedik le, másoknak kisebb város a centruma, de vannak nagyobb centrum nélküli egységek is.

A valós gazdasági szereppel rendelkező hazai régiók (célszerű határainak) meghatározásával kapcsolatos javaslatok kimunkálását az EU csatlakozás nyomán légiessé váló határok sem könnyítik. A vizsgálatok szerint a jövőben a Nyugat-Dunántúl számára sok tekintetben Bécs minősül ugyanis gazdasági centrumnak. Budapest nyugati vonzáskörzete bizonyára már ma is túlhalad a központi régió jelenlegi határán. Észak-Magyarország központjának egyes kutatók a Kassa–Miskolc (esetleg a Kassa–Miskolc–Debrecen) „tengelyt” javasolják. Az EU további bővítésével a Dél-Dunántúl és az alföldi régiók térsége is messze túlnyúlhat a jelen országhatárokon stb.

A gazdaság kedvezőtlen térszerkezetének azonban a fővároson túlmenő **centrumok** fejletlensége a legvilágosabb jele. Amint erre például Horváth Gy. rámutatott, a jelenlegi országhatárok kialakítása (Trianon) után megindult ugyan a decentralizáció, kiemelten Debrecen és Szeged térségi központokká fejlesztése, a második világháború után azonban e folyamat – mivel a vidék „iparosítása” nem párosult hatalommegosztással – igen vontatottan haladt tovább. Nagyvárosaink (a fentiek, továbbá Győr, Miskolc, Pécs) centrum-szerepe nem a korszerű kapcsolatokra, az oda települt progresszív ágazatok kisugárzó hatásaira, hanem korábbi – így oktatási központ – hagyományokra épül. Világosan jelzik ezt versenyképességi mutatóik (10. táblázat).

10. táblázat: Európai regionális központok versenyképességi háttere (2003)

	Pécs (HU)	Graz (A)	Triest (I)	Montpellier (FR)	Groningen (NL)	Liverpool (NB)
Lakosság száma, 1000 fő	158	226	208	245	181	469
Külföldi képviseletek száma	1	18	16	5	-	-
Repülőtéri utasok száma, 1000 fő	-	860	670	1750	180	3200
Kongresszusi központ mére- te, fő	-	1200	2300	2000	1100	2500
Vásár alapterület, 1000m ²	-	110	87	120	46	79
Felsőfokú hallgatók száma, 1000	23	40	27	58	40	46
Tudományos-kutatási park- ban foglalkoztatottak száma, 1000 fő	-	8	17	14	8	6
Tercier foglalkoztatottak%-a	67	62	76	69	80	66

Forrás: Horváth Gyula: Növekedési központok és a régiók. In: A magyar gazdaság fenn-
tartható növekedése. MKT. 2006. 374. oldal.

Mindez elsősorban a valós gazdasági kapcsolatokkal rendelkező térségek feltér-
képezésére, az e régiók centrumává válásra valós lehetőségekkel rendelkező (legfel-
jebb három-négy) hazai város megállapítására, s ezek kiemelt fejlesztésére támaszt
igényt. Ezért sajnálatos, hogy a térségfejlesztésre vonatkozó nézeteink csak lassan
tisztulnak, s a regionális intézmények fejlesztésének tennivalóiról sincsenek világos
koncepcióink.

A térségi fejlődés lehetőségeinek kihasználását gyakran gátolja az induló mikro-
és kisvállalkozásokat támogató szolgáltatásoknak, a születő vállalkozások **inkubá-
ciójának** a gyengesége is. Ezen intézmények (az „üzemi terület” bérlet lehetőségé-
nek a felkínálásán túl) legtöbbször az általános vállalkozási feladatok (könyvelés
stb.) ellátásában nyújtanak támogatást. Informatikai hálózatuk azonban gyakran csak
részleges, szolgáltatás kínálatukban egyaránt kevés az innovatív elem, az adatbázis
szolgáltatás, az oktatás, tanácsadás, partnerkeresés, pályázatfigyelés, a projekt-
menedzsment támogatása. S az ipari parkok körében sem oldódnak a hasonló gon-
dok. A vázolt jelenségek különösen a „jövő-iparágak”, a biotechnológia, az info-
kommunikációs technika szféráiban új high-tech céget létesíteni kívánó vállalkozók
törekvéseit fékezi.

A GEM jelentés szerint vállalatunk széles körben elégedetlenek a tevékenysége-
iket segítő – szükségszerűen többnyire „helyi” (azaz: a centrumok által nyújtott) –
szolgáltatásokkal is. Bár úgy ítélik meg, hogy az elmúlt években helyenként jelen-
tősen javulás következett be a banki, a számviteli és a jogi szolgáltatások körében,
de még mindig további fejlődést ítélnek szükségesnek mind ezek minősége, mind
ára, mind elérhetősége terén. De jelentős gátja a hálózatok fejlődésének az info-
kommunikációs infrastruktúra fejletlensége, illetve az ezen eszközöket magas szín-
ten hasznosító szakemberek hiánya is.

A legsúlyosabb térségfejlesztési gondunk azonban az, hogy *a hazai régióknak egyáltalán nincsenek a (helyi) fejlődés elősegítésére alkalmas intézményrendszerei*, finanszírozási forrásai, stb. – hiszen ezekkel hazánkban elsősorban a vállalatok, a települések, a megyék rendelkeznek (ha egyáltalán rendelkezik velük valaki). Innovációs szempontból különösen kedvezőtlen, hogy régióink többségében az egyetemek nem vállalják fel a térségi tudásközpont szerepét, s kkv kapcsolataik különösen gyengék. A finanszírozási nehézségek súlyát az is fokozza, hogy az EU szerint a regionális fejlesztésben elengedhetetlenek a saját források, ilyenek azonban legtöbbször se a kis-közepes vállalatoknál, se a helyi szerveknél nem kellő mértékben képződnek, s a központi fejlesztési források decentralizálása – a nagyszámú közel-múltbeli ígéret ellenére – szintén alig halad előre. Regionális intézményeink gyengesége így még az EU-tól remélt regionális források fogadását is széles körben kockáztatja. Mindenképp igen fontos lenne ezért a regionális intézmény rendszerek oly módon történő megerősítése, hogy az EU támogatások fogadására is képesek legyenek.

Záró megjegyzések

Az ismertetett kutatási eredmények azt mutatják, hogy csak a gazdaság versenyképességének jelentős javulása esetén számíthatunk arra, hogy Magyarország sikerrel integrálódik az Európai Unióba. A teljesítmény-fokozás feladatai közül a következők ítéltetők a legnagyobb jelentőségűeknek:

- *A munkaképes korú népesség gazdasági aktivitásának emelése* a pályakezddők munkához jutásának támogatásával, a halmozottan hátrányos helyzetű rétegek szakképzésének emelésével, a vállalkozási készség javításával, a fekete gazdaság visszaszorításával.
- *Az innovációk terjedésének gyorsítása* az alkotó-képesség elismerésével, a szellemi tulajdonhoz fűződő jogok érvényesítési lehetőségeinek bővítésével, az állami K+F intézetek intézmény-finanszírozásának felszámolásával és spin-off alapítási jogait ma is korlátozó jogszabályok módosításával, az induló vállalatok inkubációjának és a kockázati tőke piacnak az erősítésével, a valóban közvetítőként működő hídverő intézményi hálózat kialakításával.
- *A gazdaság kedvező intézményi környezetének megteremtése* a korrupció visszaszorításával, a bürokrácia radikális mérséklésével, a tisztességtelen verseny lehetőségeinek korlátozásával és határozott szankcionálásával, a kormányzati intézkedések kiszámíthatóbbá tételével, a kkv hálózatok fejlődésének kiemelt segítségével, a szakmai és érdekképviselői intézmények erősítésével.
- *A régiók fejlődésének felgyorsítása* a gazdasági egységet képező régióknak – és centrumaiknak – a megteremtésével, a regionális intézményrendszer megerősítésével.

Irodalom

- BALOGH TAMÁS [2006]: Kutatás-fejlesztés, innováció és versenyképesség: gyengeségeink és néhány javaslat. In: A magyar gazdaság fenntartható növekedése. MKT.
- BORIS B.–PAPANEK G.–VISZT E.–TOMAPA T.[2006]: A K+F és a munkaerőpiac az innovativitás szolgálatában. Magyarországi következtetések. GKI Rt.
- CHIKÁN A.–CZAKÓ E.–ZOLTAINÉ P. Z. (szerk.) [2002]: Vállalati versenyképesség a globalizálódó magyar gazdaságban. Akadémiai K.
- COLLINS J. [2005]: Good to Great. Harper Business. N. Y. 2001. Magyarul: Jóból kiváló. HVG. 2005.
- DÉVAI K.–KERÉKGYÁRTÓ GY.–PAPANEK G.–BORSI B. [2000]: Az egyetemi K+F szerepe az innovációs folyamatokban. Oktatási Minisztérium. Összefoglaló angolul: Role of the Technical University's R&D in Hungarian Innovations. Periodica Polytechnica. 2001. 1. sz.
- DÖRY TIBOR [2005]: Regionális innováció politika. Dialógus Campus. Pécs.
- EC: European Innovation Scoreboard 2002, 2003, 2004. www.cordis.lu/scoreboard
<https://Europa.eu.int/comm/eurostat> – a „structural indicators” link
- EC: Innovation Management and the Knowledge-driven Economy. Brussels. 2004.
- Eurostat News Release 2005. No. 13.
www.epp.eurostat.cec.eu.int/2-25012005-eu-ap.pdf.
- GROSZ A.–RECHNITZER J. [2005]: Régiók és nagyvárosok innovációs potenciálja Magyarországon. MTA RKK.
- HODGSON G. M. (ed.) [2003]: A Modern Reader in Institutional and Evolutionary Economics. E.Elgar. Cheltenham. UK.
- HORVÁTH GYULA [2006]: Növekedési központok és a régiók. In: A magyar gazdaság fenntartható növekedése. MKT.
- IMD (Institute for Management Development.): Competitiveness Yearbook, 2006. Lausanne. 2006.
- LENGYEL I.–RECHNITZER J. [2004]: Regionális gazdaságtan. Dialógus Campus. Pécs.
- OECD: Learning for Tomorrow's World: First results from PISA (Programme for International Students Assessment) 2003. Paris. 2004. www.pisa.oecd.com
- OECD: Employment Outlook 2005. Paris.
- PAPANEK GÁBOR [2006]: Tudásáramlás, jogbiztonság, együttműködés. A magyar gazdaság fejlődésének láthatatlan forrásai. Aula.
- PORTER M. [1990]: The Competitive Advantage of Nations. Free Press. N. Y.
- RAPPAPORT A. [2002]: A tulajdonosi érték. Alinea Kiadó
- SZERB LÁSZLÓ (szerk.) [2005]: Vállalkozásindítás, vállalkozói hajlandóság és a vállalkozási környezeti tényezők alakulása Magyarországon a 2000-es évek első felében. Pécsi Tudományegyetem.
- TÖKÖLI ZSOLT [2005]: Jóból kiváló magyar szemmel. J. Collins fenti művének „Melléklete”. HVG. 2005.
- Transparency International: A TI 2006-os Korruptciós Érzékelési (CPI) indexe. www.transparency.hu
- VISZT E. (szerk.) [2006]: Versenyképességi Évkönyv 2006. GKI NYRT.